

Empedoklés

Testimonia DK 31 A

(Pracovní překlady a převzaté překlady, hlavně K. Svobody a A. Koláře)

A 1 = Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* VIII, 51-77

(Provizorně, v upraveném překladu Antonína Koláře)

(51) Empedoklés byl, jak praví Hippobotos, synem Metóna a vnukem Empedoklea a pocházel z Akragantu. Totéž tvrdí Tímaios v 15. Knize *Dějín* a dodává, že básníkův děd Empedoklés byl významným mužem. Ale i Hermippos psal totéž jako on a podobně mluví i Hérakleídés ve spise *O nemocech*, že pocházel ze skvělého domu, protože jeho děd pěstoval závodní koně. Také Eratosthenés v knize *O olympijských vítězích* tvrdí, že Metónův otec zvítězil v 71 olympiádě, a dokládá to svědectvím Aristotelovým. (52) Gramatik Apollodóros v *Kronice* říká:

Byl synem Metóna a přišel do Thúrie,
Když toto město bylo právě zřízeno
jak praví Glaukos [z Rhégia].

A potom dodává:

Ti, kteří tvrdí, do Syrakús z domova
že prchnuv s nimi válčil proti Athénským,
jak aspoň mě se zdá, se mýlí naprosto;
vždyť tehdy buď už nežil, nebo nadmíru
již stár byl, což se nezdá pravděpodobné.

Aristotelés totiž tvrdí, že zemřel v šedesáti letech. Avšak Empedoklés, který zvítězil na 71. Olympiádě,

byl dědem tohoto, s nímž stejné jméno má,

takže Apollodóros zároveň naznačuje i čas. (53) Satyros však v *Životopisech* tvrdí, že Empedoklés by synem Exaineta a že sám měl také syna Exaineta; a že v téže olympiádě zvítězil otec závodním koněm a jeho syn zvítězil v zápase nebo v běhu, jak praví Hérakleídés ve *Výtahu*. Ve Favorínových *Poznámkách* jsem pak našel zprávu, že Empedoklés obětoval divákům býka z medu a mouky a že měl bratra Kallikratida. A Télaugés, syn Pýthagorův,

v listě Filoláovi praví, že Empedoklés byl synem Archonima. (54) Že pocházel z Akragantu na Sicílii, říká sám na začátku *Očišťování*:

Přátelé, bydlicí ve velkém městě u Akragantu
žlutého, u akropole...

Tolik o jeho rodu.

Že byl posluchačem Pýthagorovým, vykládá Tímaios v 9. Knize a dodává, že tehdy byl, podobně jako Platón, usvědčen z krádeže Pýthagorových přednášek a vyloučen z účasti na výkladech. Prý se také sám zmiňuje o Pýthagorovi těmito slovy:

Mezi nimi pak žil muž nesmírných vědomostí,
který největší bohatství ducha z lidí si získal.

Jiní soudí, že to praví o Parmenidovi.

(55) Neanthés tvrdí, že až do Filoláa a Empedoklea se výkladů účastnili všichni pýthagorovci. Když ale Empedoklés svou básní učinil pýthagorejskou nauku přístupnou lidu, vydali zákon, že se žádnému básníkovi nesmí dovolit přístup k ní. Totéž prý postihlo i Platóna, neboť i on byl vyloučen z účasti na ní. Koho z pýthagorejců Empedoklés poslouchal, Neanthés neřekl, protože list vydávaný za Télaugův, podle něhož byl žákem Hipassovým a Brontínovým, prý nezasluhuje důvěru. Theofrastos však uvádí, že Empedoklés byl obdivovatelem Parmenida a že ho ve svých básních napodoboval; neboť také uveřejnil výklad o přírodě v epických verších. (56) Avšak podle Hermippa nebyl obdivovatelem Parmenida, nýbrž Xenofana, se kterým se též stýkal a jehož epickou skladbu napodobil, zatímco s pýthagorejci prý přišel do styku teprve později. Alkidamás zase ve *Výkladu o přírodě* tvrdí, že Zénón a Empedoklés poslouchali Parmenida v téže době, že jej však později opustili a Zénón prý začal filosofovat svým vlastním způsobem, kdežto Empedoklés se stal posluchačem Anaxagorovým a Pýthagorovým. Vzal si prý za vzor důstojnost Pýthagorova chování i zevnějšku a Anaxagorovu nauku o přírodě. (57) Aristotelés v *Sofistovi* (fr. 65; cfr. A 19) říká, že Empedoklés jako první vynalezl rétoriku a Zénón dialektiku. Ve spise *O básnících* (správně *O básnictví*; cfr. *Poetica* 1447b 18) Aristotelés uvádí, že Empedoklés byl ducha homérského a měl mohutný sloh, když hojně užíval obrazná rčení a ostatní prostředky básnického umění. A dále, že mimo jiné básně napsal též *Xerxův přechod* a *Hymnos na Apollóna*, ale že tyto básně kterási jeho sestra - nebo podle Hierónyma dcera – později spálila, hymnos nedopatřením, báseň o Peršanech úmyslně, protože byla nedokončená. (58) Uvádí pak jenom povšechně, že Empedoklés složil také tragédie a politické rozpravy. Hérakleirés, syn Sarapiónův, však tragédie přičítá jinému. Hierónymos tvrdí, že se mu jich dostalo do rukou

43, Neanthés zase, že je Empedoklés složil v mládí a že se mu jich dostalo do rukou sedm. Satyros v *Životech* píše, že byl lékařem a výborným řečníkem, jeho žákem prý totiž byl Gorgiás z Leontín, muž vynikající v řečnictví, který také napsal *Učebnici rétoriky*. O Gorgiovi říká Apollodóros v *Kronice*, že žil 109 let. (59) Podle Satyra Gorgiás tvrdil, že sám byl přítomný tomu, když Empedoklés prováděl kouzla. Vyznává to však prý ve svých básních i Sám Empedoklés, jako i mnoho jiných věcí, když praví:

Dozvíš se o lécích, které jsou ochranou před zlem i stářím,
protože jedině tobě (svému žáku Pausanioví) mám v úmyslu toto vše svěřit.
Nezdolných větrů též utišíš sílu, které se prudce
ku zemi ženou a dechem svým veškeré osení ničí;
avšak budeš-li chtít, zase mírné přivedeš vánky.
Učiniš z černého deště počasí suché, jež lidem
přišlo by vhod, a naopak učiniš z letního sucha
přivaly živící stromy, jež z oblohy prouditi budou.
Dokonce vyvedeš z podsvětí sílu mrtvého muže.

(60) Také Tímaios v 18. Knize píše, že to byl muž po mnoha stránkách podivuhodný. Když totiž kdysi vanul etésiový vítr tak prudce, že poškodil plodiny na polích, poručil stáhnout kůži z oslů, nechal z ní nadělat měchy a rozepjal je po pahorcích a výšinách, aby zachycovaly vítr. Když vítr ustal, nazvali ho krotitelem větrů. Hérakleidés ve spise *O nemocech* praví, že Empedoklés dal Pausanioví návod, jak zacházet s nedýchající ženou. Pausaniás byl jeho miláček, jak tvrdí Aristippos a Satyros, svou báseň *O přírodě* mu věnoval těmito slovy:

(61) Poslyš mne, Pausanio, ty moudrého Anchita synu!

Složil na něho i epigram:

Lékaře Pausania, jenž Anchitovým je synem,
potomka Asklépiova, Gela vlast vychovala.
Mnoho on mužů, jež soužily nemoci strastiplné,
ze sídla Persefonina zachránil uměním svým.

Podle Hérakleida byl případ nedýchající ženy takovýto: Udržoval po 30 dní její tělo při životě bez dýchání a tepu srdce, proto ho Hérakleidés nazval také lékařem a věštcem, dovoláváje se při tom i těchto jeho veršů:

(62) Přátelé, bydlící ve velkém městě při Akragantu
žlutém u akropole, dbalí šlechetných skutků,
zdravím vás. Já jako nesmrtelný bůh a ne jak člověk
mezi vámi se ubírám, ode všech ctěn, jak se sluší,

stužkami zdoben a věnci z kvítí pestrobarevného.
 Kdykoli přijdu v kvetoucích městech k mužům a ženám,
 všude mi božskou vzdávají poctu a následují mne
 tisíce lidí, vyptávají se, kde k prospěchu stezka.
 Jedni si přejí věštby, druzí zas dožadují se
 uslyšet z mých úst všelike nemoci hojící výrok.

(63) Akragant nazval velkým proto, že, jak uvádí Hérakleidés, v něm žilo 800 tisíc obyvatel. Jako narážku na jejich rozmařilost prý Empedoklés řekl: „Akragant’ané hýří, jako by měli zítra zemřít, ale stavějí si domy, jako kdyby měli žít věčně.” Samu tuto báseň *Očišťování* prý přednesl v Olympii rapsód Kleomenés, jak uvádí Favorínos ve *Vzpomínkách*.

Aristotelés o Empedokleovi říká, že byl muž svobodmilovný a že mu byla vzdána jakákoli vláda, když odmítl královskou hodnost, kterou mu nabízeli, jak tvrdí Xanthos ve spise o něm; zajisté proto, že více miloval prostý život.

(64) Totéž tvrdí i Tímaios a také uvádí, jakou příčinu měla jeho obliba u lidu. Vypravuje totiž, že ho kterýsi z vládních činitelů pozval na hostinu. Když hostina už dost pokročila, ale pití se nepřinášelo, poručil Empedoklés, aby se přineslo víno, v rozčilení nad tím, zatímco ostatní hosté pokojně čekali. Hostitel však pravil, že čeká na sluhu rady. Ten se stal předsedou hostiny, když přišel, zřejmě podle hostitelova návodu - a hned dával najevo své tyranské smýšlení. Nařídil totiž hostům, aby pili, nebo že jim bude víno vylito na hlavy. Empedoklés se toho dne sice choval klidně, ale druhý den pohnal před soud hostitele i předsedu hostiny a dal je oba odsoudit k smrti. To byl začátek jeho politické činnosti. (65) A zase jindy, když lékař Akrón žádal od městské rady místo pro postavení náhrobku svému otci, Empedoklés vystoupil a zmařil mu to. Mimo jiné poukázal na rovnost a dal i takovouto otázku: „A jaký nápis máme dát na pomník? Třeba takovýto (B 157):

Velký z Velkého města, syn Velkého, velký lékař
 leží tu na Velkém Vrchu, veliké otčiny syn.”

Někteří uvádějí druhý verš takto:

Na Vrchu Velkém velmi kryje ho velký hrob.

Podle některých autorů je tento epigram od Simónida.

(66) Později Empedoklés zrušil také sbor tisíce mužů, který trval po tři roky, čímž ukázal, že není pouze bohatý, ale také lidově smýšlející. Tímaios však v 11. a 12. knize tvrdí, připomíná

totiž Empedoklea často, že jeho smýšlení bylo v rozporu s ústavou obce, neboť se prý v některých místech své básně ukazuje jako vychloubačný a samolibý. Praví aspoň:

Zdravím vás. Já jak nesmrtelný bůh a ne jako člověk
mezi vámi se ubírám...

V té době, kdy dlel v Olympii, na sebe obracel příliš velkou pozornost, takže se o nikom nemluvilo tolik, jako o Empedokleovi. (67) Když jej však později obyvatelé Akragantu litovali (?), postavili se potomci jeho nepřátel proti jeho návratu. Proto odešel na Peloponnésos a tam zemřel. Ani jeho neušetřil Timón, nýbrž ho napadá těmito slovy:

Empedoklés též, veršů
trhových tvůrce, jenž rozdělil všechno, co mělo sílu,
rozložil počátky věcí, takže si žádaly jiných.

O jeho smrti se zprávy různí. Hérakleidés, který vypráví příběh o nedýchající ženě, jak si Empedoklés získal slávu tím, že oživil a poslal domů ženu, která byla již mrtvá, totiž praví, že konal oběť u pole Peistanaktova. Byli seznámi někteří z přátel, mezi nimi též Pausaniás. (68) Po obětní hostině se hosté vzdálili k odpočinku, jedni pod stromy sousedního pole, druzí, kam se jim zachtělo, a jenom Empedoklés zůstal na místě, na kterém se položil při hostině. Když se s nastalým dnem zvedli, jeho jediného nenašli. Pátrali po něm, vyptávali se služebníků, kteří říkali, že o něm nevědí, až kdosi řekl, že o půlnoci slyšel mohutný hlas volající Empedoklea. Prý hned vstal a spatřil na nebi světlo a září pochodní, ale nic jiného. Když se všichni zděsili toho, co se stalo, sestoupil dolů Pausaniás a poslal několik lidí, aby ho hledali. Později je však vyzval, aby dál nepátrali, protože prý byla vyslyšena Empedokleova modlitba a je třeba mu obětovat jako člověku, který se stal bohem. (69) Hermippos vypravuje, že Empedoklés uzdravil jakousi Pantheiu z Akragantu, u které se už lékaři vzdali veškeré naděje, že proto konal oběť, pozvaných prý k ní bylo asi osmdesát lidí. Hippobotos však říká, že vstal od stolu a vydal se na cestu směrem k Etně, a když dospěl k ohnivým jícnům, skočil do jednoho a zmizel, chtěje upevnit pověst, že se stal bohem. Později však prý vyšla pravda najevo, když byl vyvržen jeden z jeho sandálů, nosíval totiž kovové. Proti této pověsti se však vyslovoval Pausaniás. (70) Diodóros z Efesu ve spise o Anaximandrovi tvrdí, že si jej vzal Empedoklés za vzor, když pěstoval tragickou povznesenost a nosil slavnostní roucho.

Když na Selinúntany dolehl ze zhoubných výparů sousední řeky mor, takže umírali a jejich ženy rodily těžce, připadl prý Empedoklés na myšlenku svést do řeky vodu ze dvou sousedních řek, a to na vlastní náklad. Smíšením vod se tekoucí řeka vyčistila. Když mor

takto přestal a Selinúnt'ané hodovali na břehu řeky, objevil se prý Empedoklés. Všichni povstali, klaněli se mu a modlili se k němu jako k nějakému bohu. Aby tedy potvrdil toto mínění, skočil prý do ohně. (71) Tomu však odporuje Tímaios, když výslovně prohlašuje, že odešel na Peloponnésos a už se nikdy nevrátil; proto se prý také nic neví o jeho skonu. Proti Hérakleidově verzi se jmenovitě vyslovuje ve 14. knize: Peisinax byl prý totiž Syrakúsan a neměl pole na území akragantském; Pausaniás by prý byl postavil svému příteli pomník, kdyby se byla rozšířila takováto pověst, buď nějakou menší sochu nebo svatyni jako bohu, neboť prý byl bohatý. Praví: „Jak by tedy byl mohl skočit do jícnu sopky, o kterých se nikdy nezmínil, ačkoli jsou nablízku? Skonal tedy na Peloponnésu. (72) Nijak zvláštní není ani to, že není znám jeho hrob, protože ani hroby mnoha jiných mužů neznáme.“ Když Tímaios vyslovil asi takovéto důvody, dodává: „Však takovéto víře nepodobné zprávy podává Hérakleidés často, například také tvrdí, že nějaký člověk spadl z Měsíce.“

Hippobotos však vypravuje, že v Akragantu dříve stávala Empedokleova socha se zahalenou hlavou, později však před radnicí v Římě s hlavou nezahalenou, patrně proto, že ji tam Římané přenesli. Jeho obrazy se totiž vyskytují ještě i nyní. Nenathés z Kyziku, který pojednal také o pýthagorejcích, vypravuje, že se po Metónově smrti projevovaly známky tyranidy; tehdy prý Empedoklés přesvědčil Akragant'aný, aby zanechali rozbrojů a pěstovali občanskou rovnost. (73) Sám prý také vybavil mnoho občanek, které byly bez věna, z prostředků, které mu poskytovalo jeho bohatství. Proto prý též nosil nachové roucho a kolem něho zlatý pás, jak uvádí Favorínos ve *Vzpomínkách*, dále kovové sandály a delfský věnec. Vlasy mu splývaly až na ramena a chlupci tvořili jeho doprovod. Jeho tvář byla vždy zachmuřena a jeho vzezření bylo stále stejné. Takto vystupoval na veřejnosti a občané, kteří ho potkali, to pokládali za projev královské důstojnosti. Později, když jel na voze k nějaké slavnosti do Messény, prý spadl z vozu a zlomil si stehenní kost. Z toho onemocněl a zemřel v 77 letech. Hrob prý má v Megarách (Hybla na Sicílii). (74) Pokud jde o jeho věk, má Aristotelés odlišný údaj, neboť říká, že zemřel v 60 letech, jiní však, že v 109 letech. Jeho mužný věk byl v 84. Olympiádě. Démétrios z Troizény ve spise *Proti sofistům* říká, že v souladu s Homérem (Od. XI, 278)

chopiv se smyčky visící vysoko na dlouhém dřínu,
šíp vstrčil do ní, duše pak odlétla k Hádu.

Ve výše zmíněném Télaugovu listu se říká, že kvůli stáří skončil svůj život tím, že se vrhnul do moře. Potud tedy o jeho smrti.

Také my jsme o něm ve *Sbírice všech rozměrů* uvedli žertovné verše tohoto znění:

Empedokle, i ty kdysi v kmitavém plameni tělo
 očistiv, z nesmrtelných jícnu oheň jsi do sebe vsál!
 Neřeknu, že jsi se schválně vrhl do lávy Etny,
 nýbrž chtěje se ukrýt, nechtěně spadl jsi tam.

A jiné:

Praví se ovšem, že Empedoklés kdys vypadl z vozu,
 pravou nohu si zlomil, z toho pak těžkou měl smrt.
 Kdyby však v ohnivý jícen byl skočil, chtě nesmrtnost získat,
 jak by se v Megarách dosud ukazoval jeho hrob?

(76) Jeho učení bylo takovéto: Jsou čtyři živly: oheň, voda, země a vzduch; Láska je síla, která je slučuje, a Svár síla, jež je rozlučuje. Říká totiž:

Zářivý Zeus a Héra životodárná a Hádés,
 Néstis dále, jež oči lidí slzami smáčí.

Přitom Diem myslí oheň, Hérou zemi, Hádem (Aidóneem) vzduch a Néstidou vodu. O nich pak říká:

Jejich ustavičná změna nemá nikterak konce,
 protože takovéto uspořádání světa je prý věčné. Dodává totiž:
 jednou se všechny ty živly Láskou spojují v jedno,
 podruhé je zase všechny rozpojí nenávist Sváru.

(77) Slunce pokládá za veliké nahromadění ohně a za větší než Měsíc, který pokládá za diskovitý kotouč, samu oblohu má za podobnou křišťálu. Duše prý vstupuje do rozličných druhů živočichů i rostlin, neboť říká:

Narodil jsem se totiž již kdysi hochem i dívkou,
 keřem i ptákem, též rybou z moře se vymršťující.

Jeho básně *O přírodě* a *Očišťování* zahrnují asi pět tisíc veršů a *Rozprava o lékařství* asi šest set. O jeho tragédiích jsme se již zmínili.

A 14 /3 = Kléméns Alex., Stromata VI, 30,1 (viz B 111 /2; př. Miroslav Šedina)

Empedoklés z Akragantu byl zván „Přemožitelem větrů“. Vypráví se o něm, že když se jednou od akragantské hory zvedl vítr, který obtěžoval místní obyvatele, byl zdrojem nemocí a způsoboval dokonce neplodnost jejich žen, podařilo se ho Empedokleovi utišit.

A 20 /2 = Gnomologion Paris. n. 158 (Ac. Cracov. XX, 152)

Tomu, kdo říkal, že nemůže najít moudrého, Empedoklés odvětil: „To se rozumí, vždyť ten, kdo hledá moudrého, musí být především sám moudrý.“

A 25 /32 = Aristotelés, Rhetorica III, 5; 1407a31

Třetí [podmínka správného slohu spočívá] v tom, že se neuzívá obojetných slov. To jenom tehdy, když se zamýšlí opak, jak to činívají lidé, kteří nemají co říci, a přece chtějí budít zdání, jako by něco říkali. Takoví užívají těch výrazů po způsobu básníků, jako například Empedoklés. Neboť je-li přednášeno s takovými oklikami, klame, a posluchači přitom zakoušejí to, co lid s věstci, jimž příkyvují, když mluví dvojsmyslně, jako třeba: „Překročíš-li řeku Halys, zničíš velikou říši.“

A 29 = Platón, Soph. 242cd (podle př. F. Novotného)

Ukazuje se, že nám každý vypravoval jakýsi mýtus jako dětem. Jeden, že jsou tři jsoucná a z nich že některá někdy vespolek jakýmsi způsobem válčí, jindy se zase spřátelují a ukazují se, jak vcházejí ve sňatky, rodí a odchovávají své potomstvo. Jiný zase mluvil o dvou, o vlhkém a suchém nebo o teplém a studeném, a ty spolu snoubí a spojuje sňatkem. Ale u nás škola elejská, počínajíc od Xenofana a ještě dříve, soudí, že to, čemu se říká vše, jest jedno, a tak vykládá ve svých vypravováních. Avšak později kteréši Músy íónské [Hérakleitos] a sicilské [Empedoklés] přišly na myšlenku, že je nejjistější obě ta mínění spojit a říci, že jsoucná je množství i jedno, a že je udržováno pohromadě nepřátelstvím i přátelstvím. Neboť se stále rozchází a schází, říkají silnější z Mús (viz Hérakleitos B 10); ale slabší rozviklaly [zásadu], že tomu tak je stále a říkají, že vše je střídavě tu jedno a přátelské, a to působením Afrodítý, jindy zase mnohé a samo sobě nepřátelské jakýmsi Svárem (viz Empedoklés B 17).

A 30 = Pseudo-Plútarchos, Stromata, in: Eusebios, Praeparatio evangelica I, 8, 10 (část podle př. K. Svobody)

Empedoklés z Akragantu [uznává] čtyři prvky: oheň, vodu, vzduch, zemi. Za příčinu však [považuje] Lásku a Svár. Říká, že z prvotního smíšení živlů se vyloučil vzduch a rozlil se kolem dokola. Po vzduchu vyběhl oheň a nemaje jiného místa, běží nahoru pod pahorek

obklopující vzduch [tj. oblohu]. Kolem Země se pak otáčejí dvě polokoule, jedna veskrze z ohně, druhá smíšená z ohně a z mála vzduchu; Empedoklés ji pokládá za noc. Počátek pohybu pak vznikl tím, že někde nastal shluk návaem ohně. Slunce svou přirozeností není oheň, nýbrž odraz podobný odrazu na vodě. O Měsíci říká, že se sám utvořil ze vzduchu, jenž byl uchvácen ohněm. Vzduch se tu srazil, jako se srážejí ledové kroupy. Světlo má Měsíc od Slunce.

Vůdčí princip není v hlavě ani v trupu, nýbrž v krvi. (...)

A 28 /1 = Aristotelés, *Metaphysica* I, 3; 984a8 (př. K. Svoboda)

Empedoklés uznává čtyři živly (...), ty stále trvají a nevznikají, nýbrž ve větším nebo menším množství se slučují a rozlučují v jednotu a z jednoty.

A 34 /1 = Galénos, *In Hippocratis de natura hominis* XV, 32, 11 Kühn (CMG V, 9, 1; p. 19, 7) (př. K. Svoboda)

Empedoklés se domníval, že přirozenost složených těl vzniká z neměnných čtyř živlů, při čemž se ony prvky tak navzájem smísí, jako by někdo jemně rozetřel, rozmělnil na prášek a smísil rez, měděnou rudu, zinkovou rudu a skalici, takže by z nich nemohl vzít do ruky jedno bez druhého.

A 38 = Aristotelés, *Physica* VIII, 1; 252a7 (př. K. Svoboda)

Empedoklés říká, že se věci střídavě pohybují a jsou opět v klidu; pohybují se, kdykoli činí Lásku z množství jednotu nebo Svár z jednoty množství, a jsou v klidu v dobách mezi tím.

A 48 = Platón, *Leg.* X; 889b (podle př. F. Novotného)

Oheň a voda i země a vzduch, to všechno prý je působené přírodou a náhodou [osudem?], uměním však nic z toho. A další tělesa, Země, Slunce, Měsíce a hvězd, prý vznikla působením těchto [činitelů], kterou jsou naprosto bezduché. Všechny jednotlivé prvky jsou jedny s druhými v pohybu náhodou své síly, a jak se setkají v nějaké přátelské shodě, teplé se studeným nebo suché s vlhkými a měkké s tvrdými a vůbec všechny, které se smíšením protikladů náhodou z nutnosti spolu mísí, tak a tímto způsobem že vznikl i celý svět a všechno, co je ve světě, i všichni živočichové a rostlinstvo. Z těchto [činitelů] vznikly všechny roční doby, nikoli prý skrze rozum, ani skrze nějakého boha nebo uměním, nýbrž, jak pravíme, přírodou a náhodou.

A 50 /1 = Áetios II, 31, 4 (Dox. 363)

Empedoklés tvrdí, že rozsah Země do šířky je větší než výška od Země k obloze, tedy než vzdálenost od nás do výše, neboť obloha je tím směrem roztaženější, takže svět leží podobně jako vejce.

A 51 /1 = Áetios II 11, 2 (Dox. 339)

Podle Empedoklea je obloha pevná hmota ze vzduchu, který se působením ohně srazil do čehosi ledového [krystalického?, křišťálového?]; v každé z obklopujících hemisfér je ohnivá i vzdušná.

A 51 /2 = Achill., Is. 5; p. 34, 29 M.

Empedoklés [považoval oblohu] za led a říká, že je nashromážděním zmrzlých [částí ledu?].

A 51 /3 = Schol. Basilii 22 (ed. Pasquali Gött. Nachr. 1910, 200. 219)

Empedoklés [považoval] oblohu za ztuhlou vodu a domníval se, že je to ledová sraženina.

A 52 /1 = Áetios II 4, 8 (Dox. 331)

Empedoklés říká, že svět je ničen protikladnými nadvládami Sváru a Lásky.

A 52 /2 = Simplikios, In De caelo 293, 18 př. K. Svoboda

(...) Empedoklés praví, že Láska a Svár nabývají střídavě moci, že Láska všechno sjednocuje, tím ničí svět Sváru a tvoří z něho Sfairos, Svár pak znovu živly rozlučuje a tvoří tento svět.

A 57 /1 = Aristotelés, De anima II, 6; 418b20

A 57 /2 = Aristotelés, De sensu 6; 446a26

A 57 /3 = Ióannés Filoponos, De anima 344, 34 (in Aristot. 418b 20) př. K. Svoboda

Empedoklés pravil, že světlo je vytékající látka, že se dostává ze svítícího tělesa nejprve do prostoru mezi Zemí a oblohou, pak přichází k nám, ale my takový pohyb světla nepozorujeme pro jeho rychlost.

A 67 = Aristotelés, De caelo II, 13; 295a13 (př. K. Svoboda)

(...) Druzí, jako Empedoklés, říkají, že pohyb oblohy, který se děje v kruhu a je rychlejší, brání pohybu Země tak, jako je tomu s vodou v pohárech, neboť i ta, ač se při otáčení poháru často dostane pod dno kovové nádoby, přece nevyteče dolů, třeba od přírody tak teče. (...)

A 70 /1 = Áetios V, 26, 4 (Dox. 438) př. K. Svoboda

Empedoklés praví, že před živočichy vyrostly ze země stromy, dříve než se kolem rozestřelo Slunce a než se rozrůznily den a noc. Pro souměrnost smíšení obsahují stromy podíl mužského i ženského živlu. Rostou tím, že jsou zvedány teplem v zemi, takže jsou částí země, tak jako zárodky v břiše jsou zárodky dělohy. Plody pak jsou přebytkem vody a ohně v rostlinách. Které stromy mají nedostatečnou vlhkost, pozbývají listí, když v létě vlhkost vysychá; ty však, které mají více vlhkosti, zůstávají zelené, jako je tomu u vavřínu, olivy a palmy.

A 72 /1 = Áetios V, 19, 5 (Dox. 430) př. K. Svoboda

(...) Druhy všech zvířat se rozlišily podle povahy jejich směsi: jedna zvířata mají zvláštní sklon k vodě, druhá, mající více ohnivého živlu, vzlétla do vzduchu, těžší se obrátila k zemi a ta, která mají souměrnou směs, přivykla všem místům [?].

A 74 = Áetios IV, 22, 1 (Dox. 411)

Podle Empedoklea došlo k prvnímu nádechu prvního živočicha tehdy, když ze zárodku odcházela vlhkost a na vyprázdněné místo vnikal do pootevřených cév vnější vzduch. Když potom vrozené teplo, usilujíc dostat se ven, vytlačovalo vzduch, nastal výdech, a když se teplo znovu vrátilo a tak umožnilo návrat vzduchu, nastal zase výdech. (...)

A 75 = Áetios V 18, 1 (Dox. 427) př. K. Svoboda

(...) Když se rodilo ze země lidské pokolení, trval pro pomalou cestu Slunce tak dlouho den, jako je nyní doba desíti měsíců, a později trval den tak dlouho, jako je nyní doba sedmi měsíců. A proto se rodí děti i v desátém i v sedmém měsíci, ježto tehdy o to pečovala příroda, aby zárodek vyrostl v tom jediném dni, ve kterém se zrodil.

A 76 = Platón, Phaedo 96ab (podle př. F. Novotného)

Já, Kebés, když jsem byl mladý, jsem neobyčejně zatoužil po té moudrosti, kterou nazývají věděním o přírodě. Zdálo se mi totiž něčím znamenitým, znát příčiny každé věci, čím každá věc vzniká a čím zaniká, i čím jest. A mnohokrát jsem přemítal sem a tam, uvažuje nejprve o

takovýchto věcech: Když se teplo a chlad dostanou do jakéhosi kvašení, zdalipak se tehdy, jak někteří tvrdili [např. Archeláos], z toho vskutku líhnou živočichové? A zdalipak to, čím myslíme, je krev [podle Empedoklea], vzduch, nebo oheň? Nebo žádná z těchto látek, nýbrž mozek?

A 78 /1 = Áetios V, 22, 1 (Dox. 434) př. K. Svoboda

Empedoklés učí, že se rodí maso ze čtyř živlů smíšených ve stejném poměru: svaly z ohně a země smíšených s dvojnásobnou mírou vody, nehty se rodí živočichům ze svalů ochlazených na povrchu stykem se vzduchem a kosti se rodí ze dvou dílů vody i země a čtyř dílů ohně, přičemž se tyto části mísí uvnitř země. Pot a slzy vznikají tím, že se krev zředuje a zředěním se roztéká.

A 81 /1 = Aristotelés, De generatione anim. IV, 1; 764a1

A 81 /2 = Aristotelés, De generatione anim. IV, 1; 765a8

A 81 /3 = Áetios V, 7, 1 (Dox. 419)

Podle Empedoklea samci a samice vznikají působením tepla a chladna; proto se vypráví, že první samci vznikli ze země hlavně na východě a na jihu, zatímco samice na severu.

A 85 /1 = Áetios V, 24, 2 (Dox. 435) př. K. Svoboda

Smrt vzniká rozloučením ohnivého, vzdušného, vodního a zemského živlu, z kterých byl člověk sloučen; proto je smrt společná tělu i duši. Spánek pak vzniká odloučením ohnivého živlu.

A 86 = Theofrastos, De sensu 1-24 (Dox. 499n.) př. K. Svoboda

(1) (...)

(Dox. 500) (7) Empedoklés praví, že vnímáme tím, že předměty jsou přizpůsobeny průduchům každého smyslu. Proto také nemohou smysly navzájem soudit o svých předmětech, ježto průduchy jedněch jsou jaksi příliš široké a druhých příliš úzké pro vnímání předmět, takže jedny předměty snadno procházejí, aniž se dotknou průduchů, a druhé nemohou vůbec vstoupit. Pokouší se též vyložit o zraku, jaký asi je, a říká, že jeho nitro je oheň a jeho vnějšek je [voda], země a vzduch; jimi prochází oheň, ježto je řídký, tak jako světlo ve svítilnách. Průduchy pro oheň i pro vodu běží střídavě. Skrze průduchy ohně

poznáváme bílé věci, skrze průduchy vody pak černé, neboť se k sobě navzájem hodí. Barvy přicházejí ke zraku jako výtoky.

(8) (...)

(9) Slyšení pak vzniká z vnějších [?] zvuků, kdykoli totiž vzduch, pohnutý hlasem, zvučí uvnitř uší. Neboť sluch, jež nazývá masitou větví, je jakoby zvonem [trubkou?] stejných [?] zvuků: je-li uveden v pohyb, mrští vzduchem na pevné části ucha a způsobí zvuk.

Čichání se děje vdechováním. Proto čichají nejvíce ti, kdo mají nejprudší dýchací pohyby. Největší zápach [vůně?] vytéká z jemných a lehkých látek. O chuti a hmatu nevymezuje jednotlivě, ani jak ani čím se děje, kromě toho, co je společné všemu, že se vnímání děje přizpůsobením průduchům. Libost pak máme z podobnosti [věcí našemu tělu] jak v částech, tak v jejich smíšení, nelibost z opaku.

Stejně vykládá i o myšlení a o nevědomosti. (10) Myšlení se totiž děje podobností a nevědomost nepodobností, takže myšlení je totéž – nebo podobné – jako vnímání. (...) Proto se myslí nejvíce krví, neboť v ní jsou ze všech částí těla živly nejvíce smíšený.

(11) Ti tedy, u nichž jsou smíšeny stejné nebo podobné živly, nepřilíš vzdálené od sebe a ani příliš malé, ani příliš veliké, ti jsou nejrozumnější a nejbystřejší ve vnímání. Obdobně pak ti, kdo jsou jim nejbližší [?], a u kterých je to obráceně, ti jsou nejnerozumnější. Ti, jejichž živly jsou rozloženy slabě a řídké, jsou tupí a pomalí; ti, u nichž jsou rozloženy hustě a drobně rozdělené, takoví se prudce ženou a chápou se mnoha věcí, ale máloco vykonají pro prudký pohyb krve. Ti pak, u nichž je střední směs jen v jedné části těla, jsou v tom směru schopní; proto jsou jedni dobrými řečníky a druzí umělci, ježto ti mají onu směs v rukou a oni v jazyce. A podobně je tomu i s ostatními schopnostmi.

(12–24) (...)

A 87 /1 = Aristotelés, De generatione et corruptione I, 8; 324b26 (podle př. K. Svobody)
Některým [např. Empedokleovi] se zdá, že každá věc trpí změny tím, že to, co na ni působí naposled a rozhodně, vniká do ní jakýmisi průduchy. Říkají též, že takovým způsobem vidíme, slyšíme a máme i ostatní vjemy, a že skrze vzduch, vodu a průhledné věci je možné vidět proto, poněvadž mají průduchy neviditelné sice pro svou nepatrnost, ale husté a v řadě, a že průhlednější věci jich mají více. (...)

A 92 /1 = Platón, Meno 76c (př. F. Novotný)

Chceš tedy, abych ti odpovídal po způsobu Gorgiovu [viz 82 B 4], jak bys mě nejlépe mohl sledovat?

Chci, jak by ne?

Nuže, nemluvíte snad podle Empedoklea o jakýchsi výronech [z] věcí?

Rozhodně.

A o pórech, do nichž a skrze něž ty výrony procházejí [v našich smyslech]?

Ovšemže.

A z těch výronů že jedny se shodují s některými z pórů, jiné však jsou menší nebo větší?

Tak jest.

Nenazýváš také něco zrakem?

Zajisté.

Z toho tedy „pochop, co ti pravím“, jak řekl Pindaros. Jest totiž barva výron tvarů, přiměřený zraku a vnímatelný.

A 92 /2 = Áetios I, 15, 3 (Dox. 313) př. K. Svoboda

Empedoklés vykládal, že barva je to, co se hodí k průduchům zraku, a že jsou čtyři barvy, tolik, kolik je živlů: bílá, černá, červená a žlutá.